

זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל (ל, יג). במדרש תנחומא (ט) אמר ר' מאיר, כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד והראהו למשה ואמר לו זה יתנו, כזה יתנו. למה הוצרך להראות למשה מטבע של אש. ואמר, שמשה נתקשה האיך יהי מחצית השקל כופר נפש, הלא כתיב (איוב ב, ד) עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. לכן הראה לו הקב"ה מטבע של אש, היינו כי נדרש שהנתינה תהיה בהתלהבות.⁷²

הח"י הרי"מ זצ"ל היה פעם בדייטשלאנד [מדינת אשכנז], ונכנס לבית הכנסת, ושמע פרעדיגער [דרשן] אחד שאמר על פירש"י (ל, יג) הראה לו כמין מטבע של אש, והקשה למה לא הראה לו מטבע של מתכת, ואמר שהעיקר שתהיה נתינת המטבע בהתלהבות של אש. כשחזר סיפר זאת לרבינו זצ"ל ושאלו מהיכן בא תורת אמת כזו לפיו של הפרעדיגער. והשיבו רבינו מחמת שבמקומם מהדרין ומחשיבים מאד מצות הכנסת אורחים משום זה הזדמנה תורה זו לפיו.⁷³

אחד מג' המשלים של הגאון רבי יעקב קראנץ זצ"ל המגיד מדובנא, שרבינו זצ"ל שבחם מאוד ואמר עליהם שכיוון בזה אל האמת:

ואם אין מחני נא מספרך וגו' (לב, לב). משל לשר חשוב, שהי' אחד ממשפחתו גונב תמיד מאוצרות המלך, והשר הנ"ל הי' תמיד ממליץ בעדו. פעם אחת קרה ועשה גניבה ורציחה גדולה, אשר השר לא הי' לו עוד פתחון פה לבא לפני המלך להמליץ בעדו. הציע השר לפני המלך, הורד אותי מגדולתי, כי כל הגניבות והרציחות שהי' עושה קרוב משפחתי זה, מפני שהוא סומך עלי שאני חשוב אצל המלך ואמליץ בעדו תמיד לטוב, כי אני קרובו, אבל או לא אהי' עוד קרוב למלכות לא יעלה עוד על מחשבתו כזאת לגנוב מאוצרו המלך וכדומה. וזהו פי' מחני נא מספרך כו', ולא יסמכו יותר ישראל על להמליץ בעדם, והבן.⁷⁶ (א)

נפש הרב

ג] (לד, כט) ויהי ברדת משה מהר סיני, ושני לוחות העדות ביד משה ברדתו מן ההר, ומשה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו. ואיתא בילקוט שמעוני שמה, מהיכן נטל משה קרני ההוד, ונאמרו בזה כמה דיעות. ולבסוף איתא, רבי יהודה בר נחמן אמר, כשמשה כתב את התורה נשתייר בקולמוס קימעה וכו'. ובביאור הענין נ"ל, דכל אדם גדול, למרות כל מה שכותב בספריו וכל מה שדורש ברבים, עדיין רובי תורתיו נשארים אצלו, שאין ביכלתו למסורם לאחרים, וכדברי ר"א שאמר לתלמידיו בסנהדרין (סח.). הרבה תורה למדתי, ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן היס. הרבה תורה למדתי, ולא חסרוני תלמידי אלא כמכחול בשפופרת וכי וכי. וזוהי כוונת בעל המדרש באמרו דיו שנשתייר בקולמוס, כלומר, כל הגדלות שהיה לו בתורה שלא היה ביכלתו להעביר בכתב, ואותה הגדלות שנשארה אצלו ושהיה בלתי אפשרי למסור לאחרים, גרמה לו למשה שיהיו לו קרני הוד. והייט נמי דבעינן באותיות התורה מוקף גויל (מנחות כט.), שהרבה יותר ממה שכתוב הוא מה שלא כתוב, ומסביב לכל אות ואות הכתובה בתורה יש הרבה יותר שלא ניתן ליכתב, והיקף הגויל מסמל את כל התושבעי"פ שלא ניתן ליכתב. (כמדומה לי שאמר רבנו באור זה בשם הרב בעל התניא).

(א) וירא העם כי בשש משה. מליצת וירא העם צריכה ביאור, כי מה ענין ראייה זו על העכבה שהתעכב לרדת, ואיך יפול הראייה על ההעדר, והיה לו לומר ויהי כי בושש משה לרדת וגו' ויקהל העם וגו', ואמר הרנ"ו יש הבדל בין לשון איחור ובין לשון בשישה, לשון איחור נופל על עכבה ברצון, והוא המתעכב ברצונו לפי שנפשו חפצה בעכבה זו, כגון שהולך לועד חכמים ומשתעשע בתורתם, או שהולך אל אחוזת מרעיו, או שישב בבתי משתאות, בכל אלה ודומיהם הוא מסבב סבות להאריך זמן עכבתו, ועכבה כזו הוא ברצון לב המתעכב והוא נהנה בעכבתו, מזה הענין מאחרי בנשף יין ידליקם (ישעיה ד'), למאחרים על היין (משלי כ"ג), ואלה ברצון ובשמחת לבם בוחרים במסבות אלה, וכן ואחר עד עתה, ירצה לא בעל כרחך ולא מפני סבה נתעכבתי שמה אבל עכבתי היה ברצון הלב ובשמחה, כי בחרתי להסתופף בצל קורתו, כמו שאמר ויהי לי שור וחמור, כלומר ברכת ה' היה בכל אשר לי, לא תאחר לשלמו פי' לא תעכב ברצון לבקש סבות שלא תשלם, אבל אם הוא אנוס שנשרף או נגנב כל אשר לו ואין בידו לשלם אינו עובר בל"ת, אנוס רחמנא פטריה, ויוחר מן המועד אשר יעדו (ש"ב כ'), לא היתה עכבתו מפני סבה או הכרח דא"כ מה היתה טענת יואב שמרד במלכות, אבל עכבתו היתה ברצון ובשמחת לבב, ומה שעבר עמשא הצדיק בזדון על מצות המלך, חכמינו ז"ל הרגישו בזה ואמרו, ויוחר מן המועד אשכחיה לרבנן דיתבי וגרסי במתיבתא, וחכמה גדולה יש בדבריהם, ודנו כן לפי שעדות הכתוב הוא שהתעכב ברצון ובשמחה, ואין זה ראוי לצדיק כעמשא, לכן אמרו שעל דרכו מצא חכמים יושבים והוגים בתורה והתועד עמהם, והיתה עכבתו בשמחת התורה, ואין עליו אשמה בעברו מצות המלך, כי בענין זה אינו חל מצות המלך כמ"ש חז"ל כל אשר ימרה את פיך יומת יכול אף לדברי תורה ת"ל רק חזק ואמץ; ולשון בשישה נופל על עכבה של בוששה ושל אונס, כגון המתעכב מצאת בין בני אדם בעבור שאין לו כסות לכסות בו וכיוצא בו, ובכלל זה עכבה של אונס גמור, כגון שהלך לאיזה מקום והכוחו מכות נאמנות שאע"פ שרוצה לשוב איננו בכחו, וכן מי שנשבה שהוא מוכרח להתעכב או שמת, מזה הענין ויחילו עד בוש (שופטים ג') כשראו שהיה מתעכב זמן רב אז דנו שא"א שתהיה העכבה בעבור סבה שחשבו מתחלה דהיינו שהוא מסיך את רגליו, אלא שהיא באונס שקרא למלך מקרה רעה שא"א לו לפתוח הדלתות, ועד"ז יתפרשו כל הכתובים שנזכר בהם לשון בושש, וענין מקרא שלפניו הוא כך, מלת ראי' נופל ג"כ על ראיית הלב, כמו ולבי ראה הרבה חכמה, והעם דנו בלבם כי בושש משה לרדת וכן נקהלו על אהרן, ודנו שקר, כי משה לא היה בושש לרדת ולא נתעכב שם מחמת אונס, והם חשבו כי משה חלה או מת בהר, לכן בקשו מה שבקשו, ואמרו כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו כלומר ודאי קרא לו אונס אלא שאינם יודעים מה קרה לו אם חלה וישוב עוד אם מת, והיה זה מחשבת און לחשוב מחשבה רעה כזאת על הש"י, ואות על חסרונו כי לא ידעו דרך ה' ומה רב טובו וחסדו, וחלילה חלילה שהיה בושש אבל השתעשע בהר, ואשרי ילוד אשה שזוכה לכך, והנה היה התעכבותו איחור ברצון שנופל עליו לשון אחר, וע"ז העיד הכתוב באמרו וירא העם כי בושש משה, כלומר העם הזה ראו בלבם כי בושש משה, ויצר לבם הרע השיאם לחשוב כן, אבל באמת אחר משה לרדת, וברצונו היה חפץ להיות בהר תמיד; ומה נפלאו דברי רז"ל שאמרו וירא העם כי בושש משה מלמד שהראה להם השטן דמות מטת משה מת, למדו כן מדה"כ שהעם דנו בלבם שמשו בושש, וכבר ידענו מאמרם ז"ל הוא שטן הוא מלאך המות הוא יצה"ר, ועז"א שהראה להם השטן כלומר יצר מחשבות לבם הרע: